

Marica Campo

CONFUSIÓN E MORTE DE MARÍA BALTEIRA

BAÍA EDICIÓN S

1ª Edición: Xuño de 1996

2ª Edición: Abril de 1997

3ª Edición: Novembro de 1999

4ª Edición corrixida e acrescentada: Maio de 2010

© 2010: Marica Campo

© 2010: Baía Edicións

Edita: Baía Edicións
Polígono de Pocomaco, 2ª Avenida.
Parcela G - 18 - Nave posterior
Tel.: 981 174 296
Fax: 981 915 698
15190 A Coruña

www.baiaeditions.net

Distribución: Consorcio Editorial Galego
pedimentos@coegal.com

Imaxe cuberta: © Luís Seoane: *Muller e rochas*,
ca. 1940-1942. Xilografía.
(Propiedade da Fundación Luís Seoane).

Impresión: Galigraf Galicia, A Coruña

ISBN: 978-84-92630-58-5

Dep. Legal: C 1172-2010

Reservados todos os dereitos. Calquera forma de reprodución, distribución, comunicación pública ou transformación desta obra só pode ser realizada coa autorización dos seus titulares, agás excepción prevista pola lei. Dirixase a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org), se necesita fotocopiar ou escanear algún fragmento desta obra.

Prólogo

Tradición e orixinalidade

Non sorprende que o libro *Confusión e morte de María Balteira* teña acadado unha cuarta edición. E dicimos que non sorprende porque é un libro de relatos dun alto nivel literario. Dicir iso non sería máis que loanza baleira, a non ser pola verdade que conteñen estas palabras, desde a calidade e riqueza da lingua galega na que están escritos até as moitas facetas que ofrecen respecto do contexto galego, da perspectiva feminina, das tramas tanto orixinais como arquetípicas.

Pensamos que o estilo da autora, Marica Campo, vai levado por un ritmo de auga e natureza, ritmo creado pola relación variada e insistentemente contigua que hai na súa narrativa entre a muller, o mundo vexetal e animal. O espazo habitado polas mulleres e os homes que coñecen é tamén un mundo partillado polas ánimas. A miúdo a voz narrativa avanza case bailando a través das descrições, un ritmo poético que semella vir dun fluír do inconsciente, dunha psicoloxía rescatada das lembranzas dun pasado, ás veces vivido e gozado e outras veces case totalmente esquecido. Todo lector galego sabe que o rescate do pasado ten unha función colectiva na Galiza contemporánea, porque ofrece a posibilidade de des-borrar, de re-memorar, as raíces da súa identidade telúrica e anímica. O público lector en galego tamén sabe que o pasado remoto da terra non carece de incidencia na realidade actual, aínda que mans e voces alleas (tamén algunhas galegas) teñan contribuído a unha conceptualización pintoresca dunha Galiza máxica. Por tanto, a maxia –desde esta perspectiva do papel que contribúe á fundación dunha identidade cultural– é máis que unha ollada que se defina como sensíbel ao irracional. O mundo encantado e

imaxinado non presenta dificultades de interpretación: a maxia é quen de suxerirnos moitas cousas, todas feiticeiras ou atraentes, esenciais para comprendermos o que é a nación galega.

Así as lendas, os mitos, os personaxes do folclore galego dalgúns destes contos constitúen un corpus cultural que está presente na vida cotiá de Galiza – localización posibel, en parte, por mor dos moitos topónimos da zona. O conxunto de lugares, persoas e feitizos compoñen unha identidade á vez irreal e situada no pasado lonxincuo; ao mesmo tempo, a perspectiva da voz narrativa non cuestiona o presente e non causa incomodo. Son historias que se acomodan a unha interpretación do galego como algo eterno, que existe nalgures, se callar perto da idea do celtismo e dos pobos costeiros do Atlántico de longas lembranzas. Aínda así non se atopa unha copia da tradición oral sen máis, porque Marica Campo emprega o pasado dun xeito moi diferente dos autores galegos como Fole ou Cunqueiro, xa que, ao mesmo tempo que bota man das lendas e fantasías dos devanceiros, faino coa ollada virada cara ao presente. E sobre todo faino coa ollada dunha escritora que valora a experiencia das mulleres. Por iso a presenza das mulleres, a solidariedade delas na súa narrativa, xunto coa representación delas ao longo de moitos séculos, tórnase unha reivindicación do xénero feminino, coa súa incríbel complexidade literaria e psicolóxica.

O ton que caracteriza o estilo destes relatos podería semellarse a miúdo á morriña ou tristura, á idea da perda ou do fracaso –é dicir, a un sentimento non feminista– mais non se debe confundir a procura do pasado cun proxecto trunco ou frustrado, nin cunha visión pesimista da muller. A autora volta ás orixes lonxincuas da memoria galega, laica, máxica, relixiosa ou rebelde e desde a colectividade desas experiencias vai tecendo as historias que fan ciclo, ou círculo. As fontes de información poderían vir de diversos lugares: textos eclesiásticos, conversas familiares, lecturas laicas de historia e cultura, o persoal, prosa e verso, o inconsciente. Non importa que a situación dun relato aconteza nun tempo remoto; a voz narrativa parte dun lugar moi perto dos personaxes, como se tivese estado con eles, e déixaos falar. O traballo dos lectores é encadear os momentos diversos nunha cronoloxía que os fusione nunha visión só de Galiza e as súas mulleres.

Voces femininas

Podemos preguntarnos como simplemente xuntar as circunstancias e eventos pode ser unha afirmación feminista, e parte da resposta está no facto de que rescatar as voces das féminas de diversos momentos significa inserilas na historia galega. Mais cómpre subliñarmos que os contos de Marica Campo non idealizan a perspectiva feminina senón que a amosan de xeito realista, malia inventado. Desde as aventuras dunha María Balteira xa vella que quer tornar a ser nova e que non renega do que fixo, até a dona dun mariñeiro que pensa abortar por non poder manter máis fillos e despois pensa no que custaría non deixar vivir a ese fillo, os personaxes representan moitos aspectos da vida das mulleres galegas. Entre eses aspectos encóntrase a capacidade delas de razoaren e tomaren decisións, de sentiren amor e de se sacrificaren se for preciso. Nunha palabra: malia a súa relación co mundo natural que podería correr o risco de convertelas en simples plantas, animais, ou seres imaxinarios, non son seres pasivos.

Un dos motivos da identidade é o espello ou a imaxe que amosa quen é o personaxe. Pode ser un espello real ou o concepto do reflexo, a procura da identidade, a fusión e confusión de personaxes entre si ou na comprensión dos lectores. Pode ser unha ambigüidade expresada por uns personaxes verbo doutros. Mais non sempre é cuestión de saber quen é quen, como no caso da Balteira e a meiga, que son dúas mulleres. Ás veces o troco ocorre entre un animal (a fada) e un home (o señor) –troco imposible, de falarmos en termos realistas, por seren animal e humano e tamén por seren femia e home. A unión deles dous pode ter lugar porque é produto dunha lenda oral, popular, que dita a sorte partillada de ambos os dous. Finalmente, a (con)fusión pode ter lugar entre unha muller (a meiga) e a choiva, nun transvase lingüístico ou discursivo que podería non resultar convincente de non empregar a autora o áxil recurso de deixar falar á mesma meiga que se ve convertida en líquida precipitación. A meiga mestúrase cos espazos naturais nun proceso cuxa causa non sempre se explica. Esa falta de causa, aínda que fose fantástica, fai medrar a impresión de estarmos nós os lectores nun mundo irreal, onde as regras de funcionamento non nos son coñecidas. A meiga é igual á choiva, ou convértese en choiva: non sabemos por que razón, e sentiríamos que estamos perto do

mundo da fantasía infantil, se non fose que o relato fala das relacións entre homes e mulleres, de ciúmes, dos conxuros contra a preñez. E a voz da meiga desfaiase, tornándose morno caer de palabras, póstumas e eternas.

Como xa apuntamos, os relatos de Marica Campo están fundamentados principalmente nos espazos galegos dos que agromaran os personaxes e as súas experiencias. Son lugares onde todo ten raíces, medra e, necesariamente, morre. A auga, nas diversas formas que ten, é motivo moi relacionado con Galiza, mais non resulta ser un simple tópico (como noutros escritores) nestes contos debido á técnica. É dicir: non é tanto a descrición da auga (fontes, choiva etc.) como é o ritmo das ondas ou das pingas, do fluír, ou case do flotar, da conciencia e do inconsciente. O estilo destes relatos é un delicado tecer de voces, ollos e corpos. Non esquezamos a idea, desde hai tanto tempo, e grazas a G. Bachelard, que soño e auga teñen unha relación íntima cos momentos finais da existencia:

Todo un lado da nosa alma nocturna se explica polo mito da morte concibida, como unha partida na auga. Para o soñador, as inversións entre esa partida e a morte son continuas. Para certos soñadores, a auga é o movemento novo que nos invita a unha viaxe nunca realizada. Esa partida materializada arráncanos a materia da terra. (A auga e os soños)

Outro motivo destes relatos é o do camiño, coa súa polisemia, que abrangue desde o Camiño de Santiago até o camiño da vida. Mais se o camiño é un avanzar a pé en forma de liña, tamén pode verse como un viaxar con ida e volta, unha traxectoria que fai círculo, con todo o que significa cerrar ese círculo de cumprir ou de morrer. O conto final, “A contadora de contos”, pecha o círculo narrativo repetindo palabras nun diálogo sen voz narrativa. As palabras son repetidas dentro deste texto á vez que recollen palabras ou frases doutros relatos do libro. Así o final é tanto un cerrar o círculo (e os ollos da nena) como un afirmar os rumbos e andainas anteriores, un dicir que van seguir os personaxes femininos na memoria da nena porque ela é herdeira das lembranzas e saber da avoa. Mesmo así, non vai ser simple recipiente do que sabe a avoa senón que vai ter unha capacidade de seu para reformular e recombinar o que vai aprendendo no diálogo.

Na contigüidade e continuidade das xeracións podemos localizar a idea das xeirás da vida feminina: a moza ou doncela; a muller fértil e madura; a muller sabia e meiga (sabia polos anos vividos e as experiencias). Xuntas representan as fases da Deusa ou Morrigan tripartita, cada fase organizada arredor dun ‘misterio do sangue’ (B. Walker, *The Woman’s Encyclopedia of Myths and Secrets*). Seméllanos que as protagonistas de Marica Campo senten e sofren os efectos dunha cultura que non comprende nin goza da sexualidade feminina e moito menos nos anos maduros.

A Balteira como eixo

Ringleiras de homes no recordo: homes vencidos na súa batalla de dados e cobiza, homes derrotados na baila invencible das súas pernas. Quere dicir, arrepentirse, chorar, lavar con bágoas a culpa antiga, mais o recordo é unha festa de vida e de ledicia. O sangue aínda está morno e pula polos días do pracer. O arrepentimento non é posible onde a saudade é hedra que o abraza todo. (‘Confusión e morte de María Balteira’)

Con estas palabras podemos ver a muller sensual e autónoma, a muller vital, dona dunha vida que xa ocupa máis o pasado do que o presente, muller lendaria xa en vida e porén arelante de non deixarse vencer aínda pola morte. Para ser o que foi, a Balteira precisou da meiga Eusenda, outra e ao mesmo tempo a mesma. Como di Eusenda: “ti es eu e eu son ti”. A mestura das dúas identidades femininas resulta nunha constelación de suxestións e precisións que empezan no eixo que é María Balteira, non só dentro do relato que leva o seu nome senón tamén no feixe de textos que constitúen este volume e chegan até os textos poéticos de Marica Campo, como *Sextinario: trinta e seis + tres* (2007) e a obra de teatro *Confusión de María Balteira* (2008).

O principio que centra un relato pode ser unha voz en primeira persoa, como en “Unha meiga en ‘Albinoni’”. Outras veces é o vínculo entre mulleres –“Lavandeiras nocturnas”, “Mulleres no camiño” ou “A contadora de contos”–. As do camiño empezan a volta ao comezo do libro, tecendo tempos e perspectivas, lembranzas e esquecemento: a memoria histórica herdada por unha muller moderna, anacos e imaxes que entendemos nós mellor, os lectores, se callar, que a

protagonista. Finalmente, a ‘Contadora de contos ‘ podería ser a avoa que conversa coa neta e que tece os fíos das que ela chama ‘as mulleres despenteadas’. Podería ser, mais a neta colle o fío e empeza a elaborar unha historia de seu, unha historia nova e vella ao mesmo tempo, unha historia inmorredoiroa, a súa voz mesturada coa de outra(s)...

A muller salvaxe

Os relatos de Marica Campo non só teñen o efecto de traxer semellanzas entre as diferentes protagonistas como representantes da psicoloxía ou da psique feminina, senón tamén como seres con poderes sobrenaturais que empregan ao servizo do amor ou da supervivencia. Son os seus aliados os elementos da natureza mais non é doado identificar a modalidade desa relación: ás veces é similar ás relacións que se atopan nas historias de fadas; ás veces o que determina a relación é unha lenda galega; outras veces hai matices provenientes do feminismo que está baseado na intimidade entre o sexo feminino e os arquetipos. Neste último senso, a relación muller/animal (cervo, lobo etc.) pode lembrarnos a perspectiva de C.P. Estés, psicóloga junguiana e autora de *Women Who Run With the Wolves* [‘Mulleres que corren cos lobos’]. Estés, que di que foi criada en medio da natureza, presenta o retrato da Muller Salvaxe, dicindo: “Ás veces chámase a ‘muller que vive ao final do tempo’ ou a ‘que vive no bordo do mundo’. E esa criatura é sempre unha meiga-creadora ou unha deusa da morte ou unha doncela que descende ou calquera outra personificación”. Engade Estés que “no inconsciente psicoide... a Muller Salvaxe é tan inmensa que non ten nome”.

Nos relatos de Marica Campo atopamos a mesma inmensidade ou amplitude da figura da Muller: indomábel, agarimosa e maternal, arelante de vinganza, sensíbel e poderosa, por mencionarmos algunhas das súas facetas. Unha muller que é todas as mulleres, reais e imaxinarias, históricas e imaxinadas. Todas elas, aínda nos momentos de derrota, amosan unha capacidade de visión, moitas veces de agarimo, de fortaleza e de creatividade. Toda unha representante da Galiza.

Kathleen March
(Universidade de Maine)